

**G O D I Š N J A K
G R A D S K O G
M U Z E J A**

broj 6

V A R A Ž D I N 1 9 8 1

Uredništvo:

Libuše Kašpar, Miroslav Klemm, Marina Šimek, Ivanka Štager, Jasna Tomičić

Za nakladnika:

Jasna Tomičić

**U povodu 800-obljetnice grada Varaždina i 40-godišnjice ustanka naroda i
narodnosti SFR Jugoslavije**

Lektura i prijevod:

Bosiljka Paska (hrvatski)

Silvija Šamarija (njemački)

Ivy Kugli-Lentić, Marina Šimek, Ladislav Šaban

Dubravka Reicher-Milosavljević (engleski)

Godišnjak je tiskan u 1000 primjeraka

Pokroviteljstvo NIŠRO Varaždin

Tisak:

NIŠRO Varaždin

Antun Golob

»PODRAVSKI JEŽ« DRAGUTINA ANTOLEKA — PRVI HUMORISTIČKI LIST NA HRVATSKOM JEZIKU

U prošlosti je Varaždin često po mnogočemu prednjačio ostalim središtima u Hrvatskoj, pa je tako bio i prvi u izdavanju humorističkog lista. Varaždinski građanin, u ono vrijeme poznati borac protiv njemačkog i mađarskog utjecaja, ilirac, propagator kazališta na hrvatskom jeziku, pravnik i političar Dragutin Antolek izdao je 1862. prvi broj »Podravskog ježa«, odštapavši ga u Platzerovoj tiskari, u tiraži od 2.000 komada. Propast Bachova apsolutizma, uz popuštanje germanizacije i povratak ustavnog stanja svakako je pomogla Antoleku, ali je urođena sklonost Varaždinaca da se šale sigurno igrala značajnu ulogu za pokretanje toga lista u kojem se Antolek okušao, rekli bismo, u najtežoj novinarskoj formi.

U stvari, ta sklonost šali i podvalama, u čemu se i Antolek isticao, rodila je »Podravskog ježa«, a teško vrijeme pritisaka i eksploatacije, koje je najednom donekle popustilo, kao da je stimuliralo na smijeh. Antolek je pak mislio dalje i naumio je strijele najoštrije satire uperiti u narodne i svoje političke neprijatelje, sluteći njihovu otrovnu ubojitost.

Taj je list pokrenut u gradu legendarnih prinčeva humora i satire. U tom gradu gdje su građani skloni smijehu, šali, huncutarijama, pa i podvalama, rodio se Matijaš Grabancijaš dijak, glavno lice istoimene kajkavske komedije Tituša Brezovačkog (1757—1805) profesora varaždinske gimnazije. I Petrica Kerempuh je rođeni Varaždinec. Njega je iz mašte u besmrtni život lansirao Jakob Lovrenčić svojom knjigom »Petrica Kerempuh iliti čini i življenje človeka prokšenoga« koju je izdao u Varaždinu g. 1833. Zar poznata varaždinska pjesma »Ja sem Varaždinec«, koja je već davno prešla granice grada, također ne govori o smislu Varaždinaca za humor? Ta se varaždinska himna, kako je neki nazivaju, pjeva već cijelo stoljeće. Varaždinci se ponose svojom pjesmom vjerujući, naravno, da je nikla u gradu s velikim muzičkim tradicijama, ali zna se sasvim pouzdano da je to melodija stare češke popijevke »Ja jsem s Kutne Hory«. Evo jedne strofe te pjesme:

»Ja jsem s Kutne Hory
Kouzelnikov sin,
V Praze mam ja tri domy,
Až je koupim, budou mi«.
(Ja sam iz Kutne gore,
Čarobnjakov sin,
U Pragu imam tri kuće,
Kad ih kupim bit će moje).

Tu su melodiju prenijeli u Hrvatsku ilirci koji su studirali u Pragu, Pešti ili Beču i u druženju s kolegama iz Češke i Slovačke pjevali je i zapamtili. A Ljudevit Gaj je ispjevao stihove posvetivši ih Varaždinu, gradu gdje je proveo najljepše gimnazijske dane.¹

Stihovi »Ja sem Varaždinec, domovine sin, imel jesem jen škrlak, puhnul veter, zel ga vrag«, ili »imel jesem jen kaput, krpani je tristo put, imel jesem punicu. strpal sem ju v ludnicu«, itd. svakako govore o Varaždincima — veseljacima, pa je ta pjesma obično i kulminacija veselog raspoloženja nekog društva.

Spomenimo da je u Varaždinu također ugledao svjetlo dana već 1848. god. šaljivi list (samo jedan broj) »Lucifer«, ali na njemačkom jeziku.

I tako, ohrabren sklonošću Varaždinaca za šalu, nadajući se vjerovatno da će mu list imati mnogo pretplatnika, pa i suradnika, Antolek se dao na posao da svog »Podravskeg ježa« brzo objelodani i da ga redovito izdaje tri puta mjesečno, svakog 10., 20. i 30. dana u mjesecu — kako je bio naumio. Naravno, bilo je to vrlo teško ostvariti. On je 12. listopada 1861. uputio građanstvu poziv na pretplatu, otšampavši ga u 1.100 primjeraka,² ali uz vrlo slab odziv. I pored toga samouvjereni Antolek siguran, vjerovatno, da će sadržajem pridobiti čitaoce i učiniti ih stalnim pretplatnicima, izdaje 17. ožujka 1862. godine prvi broj »Podravskeg ježa«. Bio je to listić kvart formata (60 x 50 cm), na četiri stranice, ilustriran crtežima, vjerojatno u bakrorezu, kako se onda najviše radilo, s nizom vrlo oštih satiričkih napisa uperenih protiv Nijemaca i germanizacije.

Već sam nekoliko godina u potrazi za tim prvim brojem koji vjerovatno nije razgrabljen, niti rasprodan, pa ga je sigurno dosta ostalo od štampanih 2.000 komada, što je završilo za zamatanje robe na tržnici ili u trgovinama. Nisam ga pronašao ni u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, ni u našem muzeju, ni na drugim mjestima, niti sam čuo da ga je netko vidio. Ipak, nedavno mi je prijatelj, varaždinski nastavnik Eugen Antolek, rođak Antoleka-Oreška, rekao da mu se čini da on negdje kod kuće ima taj primjerak i da ga se dobro sjeća te mi je čak opisao i neke stranice. Dakako da sam navalio da ga svakako nađe, ali od toga nije bilo ništa. Taj je listić nestao, zagubio se negdje na tavanu gdje ga je on tražio, ili pak ga nije nikad ni imao, nego su pričanja starijih o tome listu njihova rođaka bila tako plastična da su se mladom Eugenu usjekla u pamet, pa je i sada još nakon četrdesetak godina u stanju ponoviti neke naslove ili slike s pojedinih stranica. Zaista, šteta.

I tako taj prvi humoristički list na hrvatskom jeziku nije ostao (ili možda ipak) ni u jednom jedinom primjerku. No, zna se za njegov cijeli sadržaj i kompletan izgled zahvaljujući pisanju njegovih suvremenika i onih koji su ga imali u rukama. Tako je Varaždinac Stjepan Platzer u zagrebačkom »Tagblattu« 1922. napisao »interesantnu kulturno-povijesnu skicu« koja je prevedena i objavljena u varaždinskom »Narodnom jedinstvu«.³ Pod naslovom »Podravski jež« bila je slika ježa kako sjedi na stražnjim nogama i jede iz cilindra »švabe«, a ispod slike je parola: »Kume, uzdaj se u se i u svoje kljuse!«

Na prvoj stranici tog humorističko-satiričkog lista, kako ga i sam urednik zove, istaknut je poziv na pretplatu u kojem se Antolek neugodno »očesao« o

1. Dr Drago Krnoul: Kako je nastala pjesma Ja sem Varaždinec, »Varaždinske vijesti«, br. 670/1959.

2. Stjepan Platzer: Prvi šaljivi list u Varaždinu, »Tagblatt«, Zagreb, ožujka 1922.

3. »Narodno jedinstvo«, br. 27, 8. srpnja 1922.

»frajlicu Agramericu«, to jest o zagrebači list »Agramer Zeitung«, mađaronski orijentiran, i to zbog toga što nije htio objaviti njegov poziv na pretplatu pri- je štampanja »Podravskog ježa«. Na drugoj je stranici pjesma »Narodna po- dravska« i šaljiva »Molbenica varaždinskih žohara na Podravskog ježa«, a na trećoj niz šala i slika, dok je četvrtu ispunio oveći crtež s naslovom »U Beču, dne 26. veljače 1861.« koji prikazuje Nijemca u fraku i s cilindrom na glavi kako stoji pred kotličem kuhajući kobasice »frankfurterice« nudeći ih dvojici Hrvata obučenih u narodne surke. Dakako, Antolek se tim crtežem, kao i veći- nom napisa, oštro izrugivao germanizaciji i njenim sljedbenicima koji su u ono vrijeme postigli čak i to da su u Varaždinu imali i svoje pjevačko druš- tvo Warasdiner Männergesangverein.

I čim je izašao taj prvi i jedini broj »Podravskog ježa«, njegov je odgo- vorni urednik zapao u velike neprilike. Vlasti su Antoleka počele sudski go- niti, pa je morao pobjeći u Beč i tamo se sakrivati jedno vrijeme. Očito je, dakle, da je satirično Antolekovo pero, bilo i previše otrovno, pa je to bio i kraj njegovu pokušaju da osnuje stalan šaljivi list u borbi protiv svega onoga što je sputavalo narod u slobodi i razvoju.

A tko je bio Dragutin Antolek koji je 1863. godine dometnuo svom prezi- menu i prezime svoje pomajke ORYŠEK, koje je on promijenio u jednostvni je Orešek? Iako se uvijek smatrao i temperamentno izjašnjavao Varaždincem, rodio se u Prelogu 1827. godine gdje je završio i osnovnu školu. Gimnaziju je polazio i završio u Varaždinu, a zatim se u želji da obuče mantiju upisao u zagrebačko sjemenište. Revolucionarne godine 1848. istupio je iz sjemeništa, za- jedno s nekolicinom drugova, i pridružio se akciji bana Jelačića u borbi protiv Mađara. U jednom je okršaju protiv mađarske vojske generala Görgey-a bio zarobljenik i kao Međimurac, dakle, pripadnik Mađarske, osuđen na smrt stri- jeljanjem.⁴ Ipak, imao je sreću zahvaljujući upornosti svoje majke koja je isprosila milost posredstvom Görgey-eve ljubavnice, tako da je bio pomilovan i zatočen u jednoj budimpeštanskoj tamnici odakle mu je kasnije uspjelo po- bjeći i vratiti se u Hrvatsku.

Poslije tog rata u Zagrebu se upisao u pravoslavnu akademiju koju je us- pješno završio, pa je kao sudski pristav služio u Prelogu, Delnicama i Ivancu gdje je bio otpušten nakon što je u sukobu s predstojnikom suda izvukao kraći kraj. Svoju je karijeru nastavio u Varaždinu ističući se kao ljut protiv- nik mađarskim i njemačkim nastojanjima, naumivši, napokon, u toj borbi upotrebiti i šaljivi list, u čemu se, kao što smo vidjeli, vrlo loše proveo.

Kad se bura oko izdavanja »Podravskog ježa« malo stišala, vratio se iz Beča u Varaždin, uz pomoć svoga prijatelja i istomišljenika baruna Metela Ožegovića koji mu je također omogućio da ga županijska skupština izabere pristavom županijskog suda u Varaždinu. Bio je pristav sve do godine 1871. kad je umirovljen, i to zato što je na saborskim izborima istupio kao kandi- dat opozicije. Tom je prilikom, usput rečeno, izabran s jednim glasom većine. Iz toga vremena je sačuvan metalni pečat »Politička kancelarija Antoleka- Oreška«, što očito govori o njegovoj velikoj političkoj aktivnosti.

Antolek je i inače, ne samo zbog toga što je u ono vrijeme izdao humoristički list, bio izuzetna ličnost, političar, koji se vrlo aktivno borio protiv germani- zacije, a mađaronima i Bachovim husarima svakom je prilikom pokazivao

4. »Narodno jedinstvo«, br. 27, 1922.

kakvog je uvjerenja. Otvoreno je agitirao za veliku Iliriju koja bi se protezala od Koruške do Jadranskog i Crnog mora. Uporno je i ponosno nosio ilirsku surku s gajtanima, hlače u mekanim čizmama, za razliku od tvrdih mađarskih sara, a na glavi ilirsku crven-kapu sa zlatnom izvezenom zvijezdom i polumjesecom. Stanovao je u vlastitoj kući, na uglu Preradovićeve i Radićeve ulice, a kao svaki viđeniji Varaždinac imao je i vinograd na Varaždinbregu...⁵

I ne samo u političkom životu, isticao se on i na kulturnom planu boreći se za kulturne tradicije Varaždina. Njegovom inicijativom 1875. godine osnovano je pjevačko društvo »Vila«. Veliku je ljubav gajio prema kazalištu, pa je čak i glumio u nekim hrvatskim predstavama u tadašnjem kazalištu u Kranjčevićevoj ulici br. 4 gdje se nalazila dvorana za čak 350 gledalaca. Bio je dugogodišnji predsjednik kazališnih dobrovoljaca i, naravno, jedan od pokretača gradnje nove kazališne zgrade, a svakako uvijek aktivan u borbi za predstavu na narodnom jeziku, pa je, među ostalim, 1860. godine uputio molbu magistratu za dozvolu da može dati predstavu Freudenreichovih »Graničara« na hrvatskom jeziku, što mu je bilo i dozvoljeno, i to za dvije predstave u vremenu od 1. prosinca 1860. do 28. veljače 1861. godine.

Iako je nekoliko puta bio biran za zastupnika u Saboru Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, na političkom polju nije imao osobite sreće pa je doživio niz poraza i neugodnosti; najteži mu je bio onaj godine 1881. kad je izgubio na izborima protiv kandidata opozicije Ivana Nepomuka Petrovića u I. izbornom kotaru grada Varaždina, iako je kao član mađarske narodne stranke bio vladin kandidat. Umro je dvije godine kasnije, 30. travnja 1883., vjerojatno ogorčen i žalostan, povučen i osamljen na imanju u Beretincu koje je naslijedio od pomajke Ane Orešek.

Pokopan je u obiteljskoj grobnici na zapadnom rubu varaždinskog groblja koja je jedna od značajnih vrijednosti i zanimljivosti, ne samo zbog zasluga Dragutina Antoleka, prvog varaždinskog novinara i osnivača humorističke štampe na hrvatskom jeziku, nego i zbog lijepo sročene riječi na njoj: »Nije ovdje u kutu nikome na putu«. Vjerojatno su to njegove vlastite riječi s kojima kao da je htio reći svojim mnogobrojnim neprijateljima da se konačno smirio i da ga i oni puste na miru...

---

5. Antun Golob: Prvi varaždinski novinar, »Varaždinske vijesti«, br. 1663/1976.

»PODRAVSKI JEŽ« DRAGUTIN ANTOLEKS — DAS ERSTE HUMORISTISCHE BLATT IN KROATISCHER SPRACHE

In Varaždin erschien am 17. März 1862 die erste (und einzige) Nummer des humoristisch-satirischen Blattes »PODRAVSKI JEŽ«. Herausgegeben und gedruckt hat es in Platzers Druckerei der Varaždiner Bürger, bekannte Kämpfer gegen den deutschen und ungarischen Einfluss, Ilirer, Propagator des Theaters, Rechtsanwalt und Politiker Dragutin Antolek, der auch sein Eigentümer und verantwortlicher Redakteur war. Der Verfall des Bachschen Absolutismus wie auch die Minderung der Germanisierung und die Wiederkehr der konstitutionellen Verhältnisse in Kroatien halfen Antolek auf jeden Fall bei der Herausgabe des Blattes, aber selbstverständlich auch die Vorliebe der Varaždiner für Spass und Witz.

Allem nach zu urteilen, besteht kein einziges Exemplar des Blattes mehr, aber man weiss durch Schriften von Zeitgenossen ganz sicher, wie es aussah und was es für einen Inhalt hatte. Das war ein Blatt von Viertel-Format (cca 60x50 cm), auf vier Seiten, illustriert durch Zeichnungen, wahrscheinlich im Kupferstich, mit einer Reihe sehr scharf satirischer Schriften gegen die Deutschen und die Germanisierung. Die vollständigste Beschreibung des Blattes gab Stjepan Platzer 1922 im Zagreber »Tagblatt«, in welchem er eine »interessante kulturell-geschichtliche Skizze« darüber verfasste. Unter dem Kopf des Blattes »PODRAVSKI JEŽ« war das Bild eines Igels, der auf den Hinterbeinchen sitzt und aus einem Zylinderhut »Schwaben« isst. Unter dem Bild steht die Parole »Gevatter, verlass dich auf dich und auf deinen Gaul!«

Als die erste und einzige Nummer »PODRAVSKI JEŽ« erschien, geriet der verantwortliche Redakteur in grosse Schwierigkeiten. Die Behörden fingen an, ihn gerichtlich zu verfolgen, so dass er nach Wien flüchten und sich dort verstecken musste. Sicher war das auch der Grund, weshalb Antolek die Herausgabe des Blattes nicht fortsetzte — dazu kommt selbstverständlich noch das finanzielle Problem, denn das Blatt fand nicht den gewünschten Anklang bei den Lesern.

Dragutin Antolek, der im Jahre 1863 seinem Namen noch Orešek hinzufügte — von seiten seiner Pflegemutter, der Gutsherrin Ani Orešek aus Beretinec — wurde 1827 in Prelog geboren. In seinem Geburtsort beendete er die Grundschule, in Varaždin später das Gymnasium und in Zagreb die Rechtswissenschaftliche Akademie. Bis 1871 befasste er sich mit Rechteangelegenheiten, meistens als Richter der Varaždiner Gespanschaft. Dann wurde er vorzeitig in den Ruhestand versetzt. Verbittert wegen der politischen Misserfolge, verbrachte er die letzten Jahre seines Lebens auf seinem Besitztum in Beretinec, das er von seiner Pflegemutter erbt. Dort starb er im Jahre 1883.

Begraben ist er auf dem Varaždiner Friedhof, in einer Gruft, auf welcher geschrieben steht:

»Auch hier in der Ecke keinem im Wege!« — was eine der Interessantheiten dieses bekannten Park-Friedhofes darstellt. Die besondere Persönlichkeit des ersten Varaždiner Journalists und Initiators des ersten humoristischen Blattes in kroatischer Sprache, wie auch seine Verdienste in den schweren Jahren der kroatischen Geschichte im Kampf für das Völkerrecht sind inzwischen wenig bekannt und es wäre erforderlich, sie näher zu beleuchten.